

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم و تحقیقات و فناوری
دانشگاه علم و هنر (غیردولتی - غیرانتفاعی)
وابسته به جهاد دانشگاهی
گروه صنایع دستی (پژوهش در هنرهای سنتی)

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد

مطالعه تطبیقی نقوش منسوجات و فرش مکتب اصفهان (دوره صفوی)

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر سید علی مجابی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر مجیدرضا مقنی پور

پژوهش و نگارش:

نسرین ابراهیمی

شهریور ۱۳۹۲

تقدیم

تقدیم به پدر و مادر عزیزم آنان که انوار درخشان وجود پر مهرشان همواره روشنگر راه زندگی بوده و هست و وجودم جز هدیه وجودشان نیست و مسیح وار با صبرشان در تمامی لحظات رفیق راهم بوده اند. و سپاس از الطاف و مهربانی های آنان و عذر از قصور و زحمت های من.

تقدیم به روح استاد ارجمندم زنده یاد خانم دکتر مهرانگیز مظاهری.

تشکر و قدردانی:

سپاس بی کران پروردگار یکتا را که هستی مان بخشید و به طریق علم و دانش رهنمونمان شد و به همنشینی رهروان علم و دانش مفتخرمان نمود و خوشه چینی از علم و معرفت را روزیمان ساخت.

از استاد ارجمند جناب آقای دکتر سید علی مجابی که زحمت راهنمایی این پایان نامه به عهده ایشان بوده و با حسن نیت و دلسوزی زمینه ی لازم برای پژوهش اینجانب را فراهم نمودند، تشکر فراوان می نمایم.

از استاد گرامی جناب آقای دکتر مجید رضا مقنی پور که مشورت با ایشان دیدگاه های مرا برتری بخشید و راهنمایی های ارزشمند، عالمانه و دقیقی ارائه نمودند، تشکر می کنم.

چکیده

مکتب اصفهان از دوره های درخشان در تاریخ، فرهنگ و هنر ایران است. در این دوره هنرهای ایرانی از قبیل: خطاطی، نقاشی، فرش، معماری، منسوجات و دیگر صنایع ظریفه به اوج تکامل و تعالی خود در تمامی زمینه ها رسید. هنر فرش بافی در این دوره مانند دیگر هنرها به بالاترین مرحله شکوه و زیبایی خود در طرح و نقش رسید. طرح های باشکوه در این دوره به همت و تلاش طراحان بی نظیری تهیه می شد و سرانجام با هنرنمایی بافندگان بر متن و زمینه فرش به جلوه در می آمد. هنر پارچه بافی نیز با حمایت های شاهان صفوی پیشرفت زیادی بدست آورد. به طوری که بسیاری از تاریخ نگاران و سیاحان دوران صفوی را درخشانترین عصر طلایی هنر ایران نامیده اند. بسیاری از منسوجات و فرش های با شکوهی که اینک زینت بخش موزه های جهان می باشد و مایه افتخار هنر ایران در این دوره، نتیجه کار طراحان و نقاشان بزرگ مکتب اصفهان است. در این تحقیق به روش توصیفی - تطبیقی چندین نمونه از فرش و منسوجات مکتب اصفهان مورد مطالعه قرار گرفته است. به طوری که به روش کتابخانه ای ضمن بررسی تئوریک از کلیات طرح و نقشمایه ها، با تجزیه و تحلیل نقوش موجود در منسوجات و فرش ها از کتابهای چاپ شده نفیس استخراج و از نظر فنی و تخصصی مورد بررسی قرار داده شده است. سپس ۳۶ نمونه از تصاویر فرش و منسوجات انتخاب و فرم کلی آنها طراحی شده است و تا حد امکان نام و مشخصات، جایگاه و ویژگیهای بصری هر نقش مورد بررسی و تطبیق قرار گرفته است. با توجه به بررسی های ارائه شده و تطبیق و مقایسه تصویری و ساختاری در این پژوهش به صراحت می توان نقش مهم و اثرگذار متقابل هنر پارچه بافی و استادان و هنرمندان آن با فرش بافی این دوران مشاهده کرد. این تأثیرپذیری نه تنها بر طرح و نقش نفوذ کرده بلکه نقشمایه ها و مضامین آنها را نیز تحت الشعاع قرار داده است. نزدیکی نقشمایه ها در این دوره به حدی است که بسیاری از نقوش چون نقوش گیاهی، حیوانی، انسانی و... عیناً تکرار می شود. از نظر طرح و نقش و غالب کلی منسوجات و فرش ها یک نوع تشابه و هماهنگی با یکدیگر دارند. نقوش بر گرفته از طبیعت در بافته های صفوی بسیار کاربرد داشته، و دارای تنوع و فراوانی بوده است. با تطبیق نقوش پارچه و فرش موجود در نگارگری ها با منسوجات و فرش های این دوره بازتاب نگارگری بر طراحی منسوجات و فرش ها به وضوح قابل ملاحظه است و همکاری نقاشان با بافندگان، سبب نفوذ سبک های طراحی و نقش پردازی آنان در منسوجات و فرش های صفوی گردید و بسیاری از طرح ها و نقوش منسوجات و فرش ها شباهت زیادی با هنر نگارگری این دوره دارند. از نظر هندسه زیبایی شناسی می توان گفت طراحان فرش و منسوجات نسبت های ویژه ای را در

سازماندهی حاشیه ها، متن و کادر مد نظر داشته اند. بنابراین فرش و منسوجات این دوران از الگوی استاندارد در طراحی برخوردار بوده اند.

کلمات کلیدی

صفویه، مکتب اصفهان، منسوجات، فرش، نقوش

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات تحقیق
۲	۱-۱. مقدمه
۳	۲-۱. تعریف موضوع:
۴	۳-۱. اهداف:
۴	۴-۱. ضرورت انجام تحقیق:
۵	۵-۱. سئوالات پژوهشی:
۶	۷-۱. روش تحقیق:
۶	۸-۱. سابقه تحقیق:
۸	فصل دوم: نگاهی به فرش، منسوجات و نگارگری مکتب اصفهان
۹	۱-۲. صفویه
۱۰	۲-۲. مکتب اصفهان
۱۱	۳-۲. هنر در مکتب اصفهان
۱۳	۴-۲. فرش در مکتب اصفهان
۱۵	۵-۲. کارگاه های قالی بافی در مکتب اصفهان
۱۶	۶-۲. رنگ در قالی مکتب اصفهان
۱۷	۷-۲. طبقه بندی فرش ها بر اساس طرح و نقش
۱۷	۱-۷-۲. گروه فرشهای ترنجی
۱۸	۲-۷-۲. گروه فرشهای اسلیمی
۱۹	۳-۷-۲. گروه فرشهای افشان
۲۰	۴-۷-۲. گروه فرش های محرابی
۲۱	۵-۷-۲. گروه فرشهای درختی
۲۲	۶-۷-۲. گروه فرشهای بندی و قابی
۲۳	۷-۷-۲. گروه فرشهای حیوان دار
۲۴	۸-۷-۲. گروه فرشهای گلدانی
۲۵	۹-۷-۲. گروه فرشهای تصویری

- ۸-۲. دسته بندی گروهی دیگر از فرش های مکتب اصفهان ۲۶
- ۱-۸-۲. گروه فرشهای معروف به لهستانی (پولونزی) ۲۶
- ۲-۸-۲. گروه فرشهای معروف به ایرانی - هندی ۲۷
- ۳-۸-۲. گروه فرشهای معروف به پرتغالی ۲۸
- ۹-۲. منسوجات در مکتب اصفهان ۲۹
- ۱۰-۲. انواع منسوجات ۳۱
- ۱۱-۲. مراکز بافت منسوجات در مکتب اصفهان ۳۳
- ۱۲-۲. هنرمندان مکتب اصفهان ۳۴
- ۱۳-۲. رنگ ۳۵
- ۱۴-۲. طرح و نقش ۳۶
- ۱۵-۲. کاربرد منسوجات ۴۱
- ۱۶-۲. محصولات ۴۲
- ۱۷-۲. نگارگری مکتب اصفهان ۴۳
- ۱۸-۲. قالی بافی و هنر نگارگری ۴۵
- ۱۹-۲. منسوجات و هنر نگارگری ۴۶
- فصل سوم نحوه بررسی و تحلیل اطلاعات: ۴۹
- ۱-۳. نحوه بررسی و تحلیل اطلاعات: ۵۰
- ۲-۳. معرفی زیر مجموعه های شاخص طرح (نقشه) ۵۰
- ۳-۳. معرفی زیر مجموعه های شاخص نقش مایه ها ۵۳
- ۴-۳. معرفی زیر مجموعه های شاخص هندسه زیبایی شناسی ۵۵
- ۵-۳. نحوه تطبیق نقشمایه های فرش و منسوج با نگارگری ۵۶
- فصل چهارم: تطبیق فرش و منسوجات ۵۷
- ۱-۴. وجوه اشتراک از نظر طرح (نقشه) ۵۸
- ۱-۴. ۱-۱. ترنجی: ۵۸
- ۲-۴. ۲-۱. اسلیمی ۶۰
- ۳-۴. ۳-۱. افشان ۶۱
- ۴-۴. ۴-۱. محرابی ۶۲

۶۳ ۴-۱-۵. درختی
۶۴ ۴-۱-۶. قابی
۶۵ ۴-۱-۷. حیواندار
۶۶ ۴-۱-۸. گلدانی
۶۷ ۴-۱-۹. مصور (داستانی)
۶۸ ۴-۲-۲. وجوه اشتراک از نظر نقوش
۶۹ ۴-۲-۱. نقش مایه های گیاهی
۷۲ ۴-۲-۲. نقش مایه های حیوانی
۷۵ ۴-۲-۳. نقش مایه های انسانی
۷۷ ۴-۲-۴. نقش مایه های تزئینی
۷۹ ۴-۳-۳. تطبیق نقوش منسوجات و فرش با نگارگری
۸۰ ۴-۳-۱. نقوش گیاهی
۸۲ ۴-۳-۲. نقوش حیوانی
۸۲ ۴-۳-۳. نقوش تزئینی
۸۳ ۴-۴-۴. تطبیق هندسه زیباشناسی
۹۰ نتیجه گیری:
۹۲ پیشنهادات:
۹۳ منابع و مآخذ
۹۵ منابع تصویری

فهرست تصاویر

عنوان	صفحه
تصویر ۱-۲. موقعیت جغرافیایی امپراطوری صفوی.....	۹
تصویر ۲-۲. قالی ترنجی جوشقان قالی، دوره ی شاه عباس اول، موزه ی متروپولیتن.....	۱۷
تصویر ۲-۳. قالی گل و گیاهی اسلیمی، اصفهان یا کاشان، نیمه ی اول سده ی ۱۱ هجری.	۱۸
تصویر ۲-۴. قالی شاه عباسی و شاخ و برگ، جوشقان یا اصفهان، دوره ی شاه عباس اول، موزه ی گلبنگیان، لیسبون.....	۲۰
تصویر ۲-۵. قالی محرابی، پایان سده ی شانزدهم یا اوایل سده ی هفدهم هجری، موزه ی ملی ایران.....	۲۱
تصویر ۲-۶. قالی درختی، جوشقان، ۱۰۸۲ هـ.ق، موزه ی آستان مقدسه ی قم.....	۲۲
تصویر ۲-۷. قالی قاب قابی، اوایل سده ی ۱۱ هجری، در موزه ی فیلادلفیا.....	۲۳
تصویر ۲-۸. قالی جانوری، پایان سده ی ۱۰ یا اوایل سده ی ۱۱ هجری، مجموعه ی جان دی . راکفر.....	۲۴
تصویر ۲-۹. قالی لچک و ترنج جانوری، اوایل سده ۱۱ هجری ، موزه ی هنرهای اسلامی برلین.....	۲۴
تصویر ۲-۱۰. قالی گلدانی جوشقان، دوره ی شاه عباس اول، مجموعه ی خانم دی . بی. وایت، سنت لوییز.....	۲۵
تصویر ۲-۱۱. قالی مصور به صحنه هایی از داستان های عاشقانه، اواخر سده ی ۱۰ هجری، موزه ی هنرهای تزئینی پاریس.....	۲۶
تصویر ۲-۱۲. قالی لهستانی، اصفهان یا کاشان، موزه ی کلیولند آمریکا.....	۲۷
تصویر ۲-۱۳. فرش گلدانی، ژزیوراک (به غلط معروف به هندی)، احتمالاً جوشقان (اوایل قرن ۱۱ هـ.ش)، موزه لوگانو.....	۲۸
تصویر ۲-۱۴. قالی موج و دریا، موزه ی هنرهای دستی وین (اتریش).....	۲۹
تصویر ۲-۱۵. قالی مالکیت کلکیان.....	۳۷
تصویر ۲-۱۶. سده ی ۱۱ هـ.ق، موزه ی هنری متروپولیتن.....	۳۷
تصویر ۱-۱۷. دوره شاه عباس اول، اصفهان، مالکیت.....	۳۷

- تصویر ۲-۱۸. سده ۱۰ یا ۱۱ هـ ق موزه ی بناکی آتن. (پوپ، ۱۳۸۷، لوح ۱۰۴۲)..... ۳۸
- تصویر ۲-۱۹. سده ۱۱ هـ ق، یزد، مجموعه ی اکرمین. (پوپ، ۱۳۸۷، لوح ۱۰۳۲)..... ۳۸
- تصویر ۲-۲۰. اوایل سده ۱۱ هـ ق. مجموعه ی بانو پی. بلیس..... ۴۰
- تصویر ۲-۲۱. سده ۱۱ هـ ق، در مالکیت کلکیان،..... ۴۰
- تصویر ۲-۲۲. یزد، ۱۱ هـ ق، آرشیو ملی، کپنهاگ..... ۴۰
- تصویر ۲-۲۳. اصفهان، حدود ۱۰۰۸ ق، رضا عباسی..... ۴۴
- تصویر ۲-۲۴. جامع جامع التواریخ رشیدی، ۱۰۰۴ هـ ق. کاخ گلستان..... ۴۶
- تصویر ۲-۲۵. مرقع گلشن، نیمه نخست سده ۱۱ هـ ق، کاخ گلستان..... ۴۷
- تصویر ۲-۲۶. نگارگری، گل و مرغ، شفیع عباسی، ۱۰۶۲ ق..... ۴۸
- تصویر ۲-۲۷. پارچه ابریشم اریب بافت، گل و مرغ، اصفهان، سده ۱۱ هـ ق، موزه ی بناکی آتن..... ۴۸
- تصویر ۳-۱. نحوه بررسی ساختار طرح (نقشه)..... ۵۲
- تصویر ۳-۲. نمونه بررسی تناسبات..... ۵۵

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۵۱	نمودار ۱-۳. نمودار درختی طرح و نقش
۵۴	نمودار ۲-۳. نمودار درختی نقشمایه ها

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۳. تعداد فرشهای مورد مطالعه.....	۵۲
جدول ۲-۳. تعداد منسوجات مورد مطالعه.....	۵۲
جدول ۴-۱. جدول تطبیقی طرح و نقش ترنجی.....	۵۹
جدول ۴-۲. تطبیق طرح و نقش اسلیمی.....	۶۰
جدول ۴-۳. تطبیق طرح و نقش افشان.....	۶۲
جدول ۴-۴. تطبیق طرح و نقش محرابی.....	۶۳
جدول ۴-۵. تطبیق طرح و نقش درختی.....	۶۴
جدول ۴-۶. تطبیق طرح و نقش قابی.....	۶۵
جدول ۴-۷. تطبیق طرح و نقش حیواندار.....	۶۶
جدول ۴-۸. تطبیق طرح و نقش گلدانی.....	۶۷
جدول ۴-۹. تطبیق طرح و نقش مصور(داستانی).....	۶۸
جدول ۴-۱۰. تطبیق نقوش گیاهی.....	۷۰
جدول ۴-۱۱. تطبیق نقوش حیوانی.....	۷۳
جدول ۴-۱۲. تطبیق نقوش انسانی.....	۷۶
جدول ۴-۱۳. تطبیق نقوش تزیینی.....	۷۸
جدول ۴-۱۴. تطبیق نقوش گیاهی منسوج و فرش با نگارگری.....	۸۰
جدول ۴-۱۵. تطبیق نقوش حیوانی منسوج و فرش با نگارگری.....	۸۲
جدول ۴-۱۶. تطبیق نقوش تزیینی منسوج و فرش با نگارگری.....	۸۳
جدول ۴-۱۷. جدول بررسی نسبت های فرش ها.....	۸۴
جدول ۴-۱۸. جدول بررسی نسبت های پارچه ها.....	۸۷
جدول ۴-۱۸. تطبیق هندسه زیبایی شناسی.....	۸۸

فصل اول: کلیات تحقیق

هنر ایران ستاره تابان آسمان هنر است و در عالم هنر، بس بلند و ارجمند است. هنرمندان ایران، هنر را جلوه گاه جمال و جلال یزدان می شمرده اند و همین دیدگاه در هنر دوران اسلامی ایران نیز تداوم یافت. در این دوره، هنر ایرانی - اسلامی درخشش و شکوه بسیاری می یابد.

در میان دوره های اسلامی تاریخ ایران، عصر صفوی به دلیل درخشش بی نظیر انواع هنرهای گوناگون، جایگاه والایی به خود اختصاص داده است که در میان این هنرها، پارچه بافی و فرش بافی، درخشش و جلوه خاصی به خود گرفته است. که بخش عمده این شکوه و درخشش، مدیون طرح و نقش بی نظیر آن است. طرح ها و نقشهایی که اندیشه و باور، پدیدآورندگان خویش را بیان می دارند.

در مکتب اصفهان شهرت و عظمت هنر پارچه بافی ایران به اوج شکوفایی خود می رسد. پادشاهان این سلسله با تشویق هنرمندان و ایجاد مراکز مهمی جهت پرورش و تربیت آنان، در تکامل این فن عامل بسیار مؤثری بشمار میروند. وجود پارچه هایی با نقوش متنوع و مجلل در این دوران، تکنیک نساجی بالا و وجود دستگاه های بسیار پیشرفته را به اثبات می رساند.

همچنین این دوره، دوره شگفتی قالی ایران و گسترش بازرگانی و نیز تولید قالی های نفیس و با ارزش به شمار می رود و اکثر قالی هایی که امروزه زینت بخش موزه های معتبر جهان هستند، متعلق به این دوره می باشند. در این دوره نبوغ فکری و هنری عده ای از هنرمندان طرح قالی را چنان بارور کرد که امروز پس از چند صد سال هنوز طرح قالی تقلیدی از کار آنهاست. به همین دلیل قدرت فرمانروایان صفوی در تاریخ فرش های ایرانی از اهمیت زیادی برخوردار است. بنابراین در این پژوهش سعی شده است که با بررسی فرش ها و منسوجات مکتب اصفهان تأثیر گذاری و یا تأثیر پذیری آن ها بر یکدیگر به صورت تطبیقی بررسی شود.

محور اصلی این پژوهش؛ طرح ها و نقشمایه های بافته شده، در فرش و منسوجات است، بر همین مبنا، ابتدا ویژگی ها و شیوه های فرش و منسوجات بررسی شده، و سپس طرح را به ۹ گروه و نقشمایه ها را به ۴ گروه تقسیم کرده و در نهایت نمونه های بدست آمده به صورت تطبیقی بررسی شده است تا هر چه دقیقتر اشتراک موجود در هر دو، تبیین و آشکار شود.

در فصل دوم با معرفی کلیاتی پیرامون تاریخ و جغرافیای دوره ی صفویه و مکتب اصفهان، به مطالعه و بررسی ویژگی های فرش و منسوجات، و نگاهی کلی به نگارگری این دوره پرداخته می شود.

در فصل سوم در مورد جزئیات روش تحلیل و تطبیق در هر یک از شاخص ها و شاخصه های مورد مطالعه این پژوهش پرداخته می شود.

فصل چهارم به مقایسه ی تطبیقی هر یک از شاخص های طرح، نقش مایه و هندسه زیبایی شناسی پرداخته می شود، سپس نقشمایه های فرش و منسوجات با نگارگری این دوره مورد بررسی و تطبیق قرار می گیرد. در نهایت نیز نتایج و یافته های این پژوهش در ضمن پیشنهاداتی ارائه می گردد.

۲-۱. تعریف موضوع:

ایران در دوران صفوی در قرون دهم و یازدهم هجری بار دیگر به اوج اقتداری سیاسی، اقتصادی و فرهنگی دست می یابد که در پی آن اعتلای هنر را نیز سبب می شود. این دوره مقارن با تجدید حیات شوکت و عظمت هنر ایران است یکی از هنرهایی که ایران عصر صفوی در آن سرمشق و مورد تحسین دنیا واقع گردیده، منسوجات است. که دوره ی صفوی را بی شک می توان پر رونق ترین و مهم ترین دوران پارچه بافی ایران به شمار آورد. حمایت بی دریغ پادشاهان صفوی و ایجاد کارگاه های بافندگی و پدید آوردن مراکز بافندگی جدید و توسعه بازرگانی، هنر بافندگی را در عصر صفویه به اوجی رسانید، که نه در دوره اسلامی نه پیش تر از آن پدید آمده بود، و نه هرگز پس از آن پدید آمد. منسوجات بافته شده در دوران صفوی به لحاظ زیبایی بصری، نقوش و تزیین، کاربرد رنگ و فن بافت از شاخصه های هنر ایران زمین به شمار می رود.

یکی دیگر از هنرهای صناعی این دوره فرش است که به منزلتی عالی و اعتبار متقارن از گذشته نایل شد و چهره ای دگرگونه یافت و در دوران حکومت صفویه شاهد اوج رونق و شکوفایی قالی ایران هستیم و از آن دوران شاهکار های با ارزشی که هم اکنون زینت بخش مراکز هنری جهان است به دست آمده. صنایع فرش بافی در دوره صفوی از لحاظ ظرافت طرح و نقش، غنای رنگی و دقت در بافت به آنچنان تکاملی دست یافت که نظیرش را در این صنعت هرگز در هیچ کجای دیگر نمی توان یافت.

به هر حال آنچه مسلم است این است که براساس بنیان های پایه ریزی شده در دوره صفوی طراحی پارچه و فرش متأثر از سبک تعلیمی در مکتب اصفهان و پیش از آن مکاتب تبریز ۲ و قزوین - مشهد بوده است. اصولاً در این دوره کلیه هنرمندان زیر نظر کتابخانه سلطنتی کلیه شیوه های طراحی پارچه و فرش را می آموختند. ایشان حتی جدول کشی را می بایست بصورت کامل می آموخته و در صورت تایید استاد به مراحل بالاتر در طراحی می رسیدند. اصولاً

آخرین مرحله در کتابخانه سلطنتی نگارگری و تصویر آرایی بوده است. نشان این مدعا طراحی بی عیب و نقص طرح پارچه و فرش ها در آثار نگارگری برجای مانده است.

بنابراین و در این پژوهش به مقایسه تطبیقی نقوش پارچه و فرش های برجای مانده از مکتب اصفهان (با تأکید بر دوره شاه عباس اول) پرداخته می شود تا تاثیر گذاری آنها بر یکدیگر هویدا گردد. در راستای انجام این مهم سعی می گردد تا تفاوت ها و شباهت های بدست آمده با بنیان ها و اصول حاکم با طراحی در مکتب اصفهان که تحت تاثیر کتابخانه سلطنتی در جامعه نشر و گسترش می یافت، مقایسه گردیده تا تفاوت ها و انحرافات احتمالی موجود در طراحی پارچه و فرش شناسایی گردد.

۳-۱. اهداف:

۱. شناسایی و تبیین اصول و بنیان های حاکم بر طراحی نقوش در پارچه و فرش مکتب اصفهان (دوره صفوی).
۲. بررسی تاثیر پذیری متقابل نقوش بکار رفته در منسوجات و فرش در مکتب اصفهان (دوره صفوی).
۳. تحلیل و تطبیق نقوش منسوجات و فرش براساس فرم، قالب، محتوا و نحوه کاربرد.
۴. مقایسه هندسه زیبایی شناسی و تجزیه و تحلیل نقوش بکار رفته در پارچه ها و فرش های مکتب اصفهان (صفوی).
۵. مقایسه نقوش بکار رفته در پارچه و فرش مکتب اصفهان با نقاشی ها و نگارگری های مکتب اصفهان به منظور شناسایی انحرافات یا تفاوت های احتمالی در طراحی پارچه و فرش از اصول بنیادین طراحی حاکم بر مکتب اصفهان.

۴-۱. ضرورت انجام تحقیق:

هنر عهد صفوی دوره ی اوج هنر ایران می باشد. طراحی منسوجات و فرش ایرانی نیز در این دوره به اوج کمال و شکوه هنری خود می رسد. در این دوره طراحی براساس نظر دربار و بر پایه آموزش های کلاسیکی که از دربار منشعب می گشته است، صورت پذیرفته است. به عبارت دیگر دربار در پایه ترین اصول طراحی فرش و منسوجات دخالت داشته و کلیه طرحها و رنگها به مبنای یک شیوه مشخص در نقاشی، معماری و ایضاً منسوجات بکار می رفته است. از این رو و به

جهت کشف چگونگی این تاثیرپذیری و همچنین شناخت از زوایای مختلف ویژگی های طراحی فرش و منسوج نیاز می باشد تا شیوه های طراحی در بین انواع منسوجات مورد بررسی قرار گیرد. از سوی دیگر و با توجه به گستردگی هنر صفوی و تاثیرپذیری آن از مکتب هرات نمی توان کلیه طرحهای فرش و منسوجات صفوی هم زمان مورد بررسی قرار داد. به عبارت دیگر طرح و نقش منسوجات صفوی در مکاتب مختلف هنری از مکتب تبریز ۲ که با روی کار آمدن شاه اسماعیل صفوی شکل می گیرد تا مکتب اصفهان هر کدام دارای اصول و شیوه های منحصر به خود در طراحی هستند. گسترده ترین و بزرگترین مکتب هنری بر جای مانده از عصر صفوی مکتب اصفهان است که دارای بیشترین آثار بجای مانده است. از این رو و در این تحقیق مقرر گردیده نقوش و طرح پارچه و فرش های بجای مانده از مکتب اصفهان ضمن مقایسه با یکدیگر با نقش مایه های بکار رفته در نگارگری های آن عصر نیز تطبیق داده شده تا به این ترتیب زوایای مختلف فرش و منسوجات در مکتب اصفهان بیش از پیش آشکار گردد.

۵-۱. سئوالات پژوهشی:

۱. آیا طراحی نقوش در پارچه و فرش مکتب اصفهان (دوره صفویه) از یکدیگر تاثیر می پذیرند؟
۲. آیا نقوش بکار رفته در فرش و منسوجات مکتب اصفهان از اصول مشترکی در طراحی استفاده می کنند که از این طریق قابل دسته بندی باشند؟
۳. آیا می توان ویژگی های فرمی یا مضمونی مشترکی را برای طرحهای بکار رفته در فرش و منسوجات مکتب اصفهان معین نمود؟
۴. آیا هندسه زیبایی شناسی نقوش بکار رفته در پارچه و فرش مکتب اصفهان یکسان و قابل مقایسه می باشد؟
۵. آیا بین نقوش بکار رفته در نگارگری های مکتب اصفهان با طرح پارچه و فرش های این مکتب تفاوت هایی وجود دارد؟

۶-۱. روش و ابزار گردآوری اطلاعات:

گردآوری اطلاعات و تصاویر به روش کتابخانه ای از طریق فیش برداری از منابع مکتوب حاصل شده است.

۷-۱. روش تحقیق:

روش تحقیق در این پایان نامه به صورت توصیفی - تطبیقی است. به طوری که به روش کتابخانه ای ضمن بررسی تئوریک از کلیات طرح و نقشمایه ها، با تجزیه و تحلیل نقوش موجود در منسوجات و فرش ها از کتابهای چاپ شده نفیس استخراج و از نظر فنی و تخصصی مورد بررسی قرار داده شده است. سپس ۳۶ نمونه از تصاویر فرش و منسوجات انتخاب و فرم کلی آنها طراحی شده است و تا حد امکان نام و مشخصات، جایگاه و ویژگیهای بصری هر نقش مورد بررسی و تطبیق قرار گرفته است.

۸-۱. سابقه تحقیق:

در بررسی های صورت گرفته شده تاکنون پژوهشی با این عنوان صورت نگرفته است. البته لازم به ذکر است که تحقیقاتی درباره منسوجات و فرش دوره صفوی به صورت جداگانه انجام شده است.

۱. پایان نامه مقایسه تحلیلی نقوش پارچه ها با نگارگری دوره صفویه، پگاه آزاد که در آن نزدیکی نقش مایه ها و طرح های پارچه و مینیاتور در دوره صفویه و تاثیر نگارگری بر پارچه پرداخته شده است.

۲. مقاله بررسی تطبیقی نقوش منسوجات صفوی و عثمانی ، پژوهشگر هنر اسلامی رضا توسلی که در این پژوهش با بررسی به هنر پارچه بافی ایران عهد صفوی، تاثیر گذاری و یا تاثیر پذیری آن با یکی از تمدن های هم عصرش یعنی تمدن عثمانی، به صورت تطبیقی بررسی می شود. محور اصلی این پژوهش، طرح ها و نقش های بافته شده، در پارچه های صفوی و عثمانی است.

۳. در مقاله بررسی تطبیقی نقوش منسوجات هندی گورکانی با پارچه های صفوی، مریم خلیل زاده مقدم در این پژوهش نشان می دهد هنرمندان این دوره در هند با هنر ایران آشنایی داشته و عناصر تزئینی ایرانی را در پارچه ها به کار برده اند. و نقشمایه های متنوعی در منسوجات گورکانی به کار رفته که تحت تاثیر پارچه های ایرانی بوده است.

۴. دکتر آژند در کتاب مکتب اصفهان (۱۳۸۵) به تاثیر گذاری هنر نقاشی بر طراحی پارچه و فرش بویژه در بحث مرآوده خواجه غیاث الدین نقشبند و صادقی بیک افشار می پردازد.

۵. مجموعه مقاله همایش مکتب اصفهان بطور کلی شیوه های طراحی در این دوره را بررسی می نمایند اما بصورت مستقیم به طراحی منسوجات یا فرش و تطبیق این دو نمی پردازند.

۶. اصغر جوانی در کتاب بنیان های مکتب نقاشی اصفهان (۱۳۸۵) شیوه های طراحی را در آن دوره واکاوی می نماید. اما اختصاصا به طراحی منسوجات و یا فرش و البته مقایسه یا تطبیق آنها نمی پردازد.